

УДК 81'1:81'373.2

МОВНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ ЯК ФРАГМЕНТА КОНЦЕПТУ АМЕРИКА

У статті робиться огляд здобутків когнітивної лінгвістики, яка розвивається в руслі когнітивної науки. Передумовою виникнення останньої стали думки психологів про те, що у несвідоме можна заглянути через мовлення й почуття. Сучасна когнітивна лінгвістика завдяки мові намагається проникнути у свідомість людини та дослідити процеси когніції. Одним із центральних термінів цієї науки є концепт, складність і багатовимірність якого зумовила появу різноманітних підходів до його вивчення.

У статті також наводяться думки авторитетних учених про фрейм, який є ключовим поняттям фреймового аналізу, його будову та наповнення. Робиться спроба зібраний фактичний матеріал подати у вигляді чіткої структури – фрейму.

У науковій розвідці досліджується такий фрагмент концепту АМЕРИКА, як соціальна сфера, та його репрезентація в газеті «Дзеркало тижня». Цей субфрейм представлений назвами закладів соціальної інфраструктури, які мають різний ступінь уживання. Також окреслюється перспектива подальших наукових пошуків.

Ключові слова: *когнітивна лінгвістика, концепт, фреймовий аналіз, фрейм, субфрейм.*

Постановка проблеми. Нині активно розвивається когнітивна лінгвістика, яка вивчає мову у взаємозв'язку з мисленням. Мова розглядається як інструмент, із допомогою якого вчені намагаються проникнути у свідомість людини та дослідити процеси когніції.

Психологи З. Фрейд та Г. Фехнер представили несвідоме як «схованку», заглянути в яку можна тільки через «вікна» душі, якими є мовлення і почуття. На думку С. Панкратової, це стало передумовою виникнення когнітивної науки, в рамках якої зараз потужно розвивається когнітивна лінгвістика. Об'єкт її дослідження – це не самі нематеріальні структури свідомості, а елементи мови, які виражають ці структури, – концепти, опрідметнені в мовній формі слова багатовимірні психічні утворення свідомості [8, с. 91–92].

Концепт вважається одним із центральних термінів когнітивної лінгвістики. Через складність і багатовимірність цього поняття досі нема однозначного його тлумачення. Цим зумовлена й різноманітність підходів до вивчення концепту. Основними серед них є лінгвокогнітивний (О. Кубрякова, В. Красних, З. Попова, Й. Стернін) та лінгвокультурологічний (Ю. Степанов, В. Карасик, Г. Слишкін). Однак ці підходи до інтерпретації концепту не є взаємовиключними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Про «концептуальний бум» в українському мовознавстві свідчать численні наукові розвідки, присвячені як теоретичним питанням (О. Воробйова, В. Кононенко, М. Полюжин, А. Приходько, О. Селіванова та багато інших), так і аналізу окремих концептів у різних дискурсах та на матеріалі однієї чи кількох мов (О. Близнюк, І. Казимир, О. Пальчевська, Г. Поліна, А. Семенчук та ін.). Серед інших варто виокремити дослідження концептів країн, які, на думку М. Піменової, є базовими, оскільки становлять фундамент мови та всієї картини світу [9, с. 96].

Дослідженню концептів УКРАЇНА та ЄВРОПА присвячені дисертації В. Кравченко [3], Т. Мудраченко [7], Я. Приходи [11], О. Чабан [12] та ін. Як зазначає Т. Мудраченко, специфіка таких концептів полягає в тому, що вони об'єктивовані власними іменами, тому їхній зміст не може бути встановлений на основі дефініцій та даних тлумачних словників, що зазвичай застосовується до тих концептів, які вербалізовані загальними назвами [6].

Об'єктом нашого дослідження є концепт АМЕРИКА, представлений в

українському газетному дискурсі. **Мета** статті – вивчення на матеріалі газети «Дзеркало тижня» такого фрагмента зазначеного концепту, як соціальна сфера. Поставлена мета передбачає розв’язання таких **завдань**: 1) з’ясувати поняття *фрейм*; 2) застосувавши фреймовий аналіз, дослідити на фактичному матеріалі мовну репрезентацію соціальної сфери США.

Виклад основного матеріалу дослідження. Концепт АМЕРИКА – багатоаспектне й об’ємне утворення, широко представлене українському газетному дискурсі. Америка досі залишається досить сильною для того, щоб підтверджувати свої позиції лідера. Безперечно, США досі тримає пальму першості за багатьма показниками. Тому дуже часто у ЗМІ висвітлюються найрізноманітніші сфери заокеанського життя, а українські реалії порівнюються з американськими. Свідченням цього є зібраний нами фактичний матеріал, який ми представили у вигляді фрейма.

У науковий обіг термін «фрейм» увів М. Мінський. На думку вченого, фрейм – це певна структура даних для представлення стереотипної ситуації. Схематично фрейм зображують у вигляді сітки, яка складається із вузлів та зв’язків між ними. Він складається із кількох рівнів знань, ієрархічно між собою пов’язаних. Верхні вузли заповнені загальними, конвенціональними ознаками, а нижні рівні – термінали – заповнюються даними вже у момент пристосування концепту до конкретної ситуації [5, с. 7].

У лінгвістиці теорію фреймів розробив Ч. Філмор, розглядаючи їх як поняттєві основи, структури, як засоби організації досвіду й інструменти пізнання, які мотивуються, визначаються і взаємно структуруються особливими уніфікованими конструкціями знання чи пов’язаними схематизаціями досвіду [4, с. 268].

Учений визначав фрейм як систему концептів, які співвідносяться так, що для розуміння будь-якого з них треба досягнути всю структуру, до якої входить цей концепт: якщо один концепт цієї структури вводиться в текст або дискурс, то решта концептів автоматично стають доступними [10, с. 162].

У когнітивній інтерпретації поняття фрейму розглядається не як тип концепту, а як форма його ментального подання, тобто концептуальна структура, одиниця ментального простору [4, с. 269]. Фрейм містить основну, типову й потенційно можливу інформацію, яка асоціюється із тим чи іншим концептом.

Ми ж у своєму дослідженні дотримуємося визначення, запропонованого О. Гусельниковою, яке ґрунтується на найчастіше згадуваних дослідниками властивостях фрейма і виглядає так: це когнітивна структура знання або структура представлення знання про типову, тематично єдину ситуацію, організовану як сукупність ієрархічно поставлених, взаємодіючих один із одним субфреймів і слотів, які їх складають, що характеризуються наявністю конвенціонального початку і категоріальним принципом організації знання [1, с. 29].

Фрейм є ключовим поняттям фреймового аналізу, застосувавши який, ми виділили в концепті АМЕРИКА фрейми, субфрейми та слоти. Це дозволило нам представити досліджуваний матеріал у вигляді чіткої, наочної структури, в якій всі елементи займають певне місце (див. рис. 1).

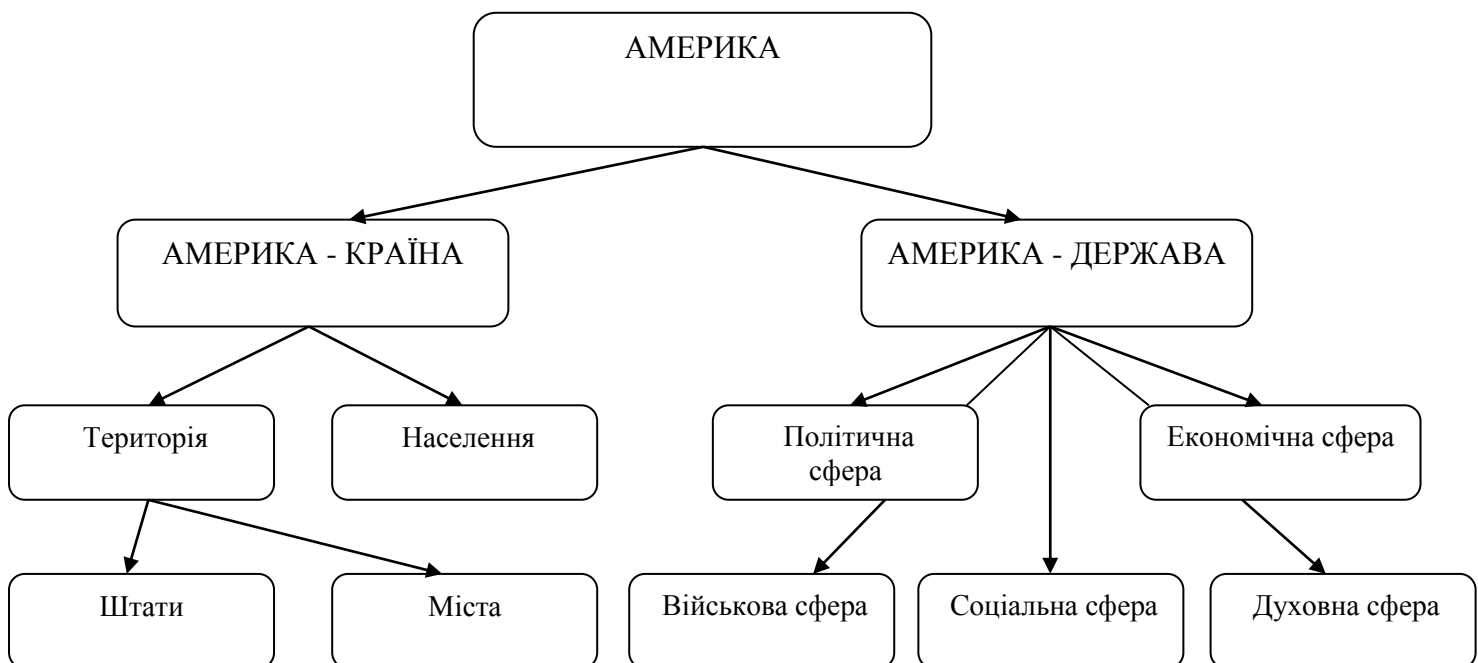

Рис. 1. Фреймова репрезентація концепту *АМЕРИКА*

Розглянемо субфрейм «Соціальна сфера», який ми виділили у фреймі АМЕРИКА–ДЕРЖАВА. Функціонування цієї сфери здійснюється через діяльність конкретних установ соціальної інфраструктури, які безпосередньо пов'язані й визначають спосіб і рівень життя громадян, їх добробут. Ці інституції створюють умови для задоволення потреб кожної людини та забезпечують соціальний захист її інтересів.

Методом суцільної вибірки ми зібрали 380 прикладів, які об'єктивують субфрейм «Соціальна сфера». Тут представлені:

I. Заклади освіти й науки:

1) дитячий садок, напр.: *«Написав десятки статей про народну освіту, про дитячі садки Америки»* [2, №46 (471), с. 21];

2) школа (у т.ч. музична, медична, льотна, економіки, бізнесу), напр.: *«Тож у багатьох американських школах уже ввели щось на кшталт уроків виживання, як рятують батьків від необхідності давати відповіді, яких вони ще й самі не знають»* [2, №10 (435), с. 23];

3) коледж, напр.: *«Списку публікацій і отриманих грантів Наліні Надкарні, провідного співробітника кафедри екології Вашингтонського державного коледжу, може позаздрити багато хто»* [2, №39 (464), с. 21];

4) університет, напр.: *«Нелегкої, до речі, у плані здійснення: адже на заснування тільки однієї кафедри в найавторитетнішому американському вузі – Гарвардському університеті – потрібно було 600 тис. доларів»* [2, №3 (783), с. 14];

5) інститут, напр.: *«За допомогою лікаря Юрія Верлінського, з Інституту репродуктивної генетики в Чикаго, Неші створили кілька десятків ембріонів за допомогою запліднення in vitro і вибрали один, із найпридатнішими генетичними характеристиками»* [2, №16 (441), с. 22];

6) консерваторія, напр.: *«Уже понад 20 років джаз вивчають на відповідних факультетах більшості американських, європейських і частини російських консерваторій»* [2, №24 (499), с. 18];

7) обсерваторія, напр.: *«Проте найбільшу американську обсерваторію побудовано на Гаваях на висоті понад 4 км»* [2, №31 (456), с. 14];

8) науковий (науково-дослідний) центр, станція, напр.: *«У Массачусетському науковому центрі протягом останніх років вимірювали вагу тіла людини до смерті і після. Після – тіло, виявляється, легшає на 2 грами»* [2, №4 (429), с. 16];

9) академія (у т.ч. військова), напр.: *«Американська академія наук, навпаки, дійшла висновку, що це дуже ненадійний спосіб виявлення брехунів»* [2, №2 (530), с. 14].

II. Медичні заклади:

1) клініка, напр.: *«При раку підшлункової залози операції робили лише в клініці братів Мейо (США) і в клініці Сміта (Англія)»* [2, №20 (395), с. 14];

2) лікарня, напр.: *«Б. Фантуш, охоплений ідеєю «запасів крові» ... створив перший банк крові в лікарні графства Кук у Чикаго»* [2, №40 (465), с. 16];

3) медико-генетична лабораторія, напр.: *«Українські лікарі пройшли стажування у кращих медико-генетичних лабораторіях США»* [2, №9 (434), с. 13];

4) госпіталь (шпиталь), напр.: *«О. Сахну пощастило більше – він із пораненнями внутрішніх органів проходить лікування в американському шпиталі в Німеччині після випадкового пострілу»* [2, №38 (463), с. 6];

5) аптека, напр.: *«Як і в будь-якій звичайній американській аптеці, тут можна придбати лосьйони для рук, крем для гоління, дезодорант...»* [2, №29 (454), с. 11];

6) будинок сестринського догляду, напр.: *«Сьогодні такі адвокати діють у більш як половині американських клінік, будинках сестринського догляду, госпіталях...»* [2, №23 (448), с. 16];

7) медичний центр, напр.: *«На думку членів спеціального комітету, котрий очолила Бетті Сью Мастерс, біохімік Техаського медичного центру, ГМО не потребують ні спеціального маркування, ні особливих регулятивних суворостей»* [2, №32 (507), с. 14];

8) хоспіс, напр.: *«Перший Київський хоспіс унікальний за своєю структурою. Він створювався на основі досвіду американських, європейських і російських хоспісів»* [2, №28 (453), с. 16].

III. Інші заклади соціальної інфраструктури:

1) готель, напр.: *«Не дивно, що в лютому 1941 р. його знайшли убитим у готелі «Бельв'ю» у Вашингтоні»* [2, №10 (790), с. 11];

2) магазин (у т.ч. книгарня), напр.: *«В американських книгарнях я на власні очі бачив книги під назвами на кшталт «Напиши детектив»* [2, №25 (500), с. 19];

3) аеропорт, напр.: *«На даний момент рекорсменом продажів є Пітсбургський аеропорт, де в середньому на кожного пасажера припадає покупок на суму в 8,63 дол.»* [2, №29 (454), с. 11];

4) порт, напр.: *«Не треба забувати й того, що порт Нью-Йорк звільнений від податків, оскільки вважається неприбутковою організацією (весь одержаний прибуток скеровується на його власні потреби)»* [2, №4 (429), с. 10];

5) в'язниця, напр.: *«Восени 2008 року він добровільно повернувся в американську в'язницю, побоюючись за своє життя»* [2, №45 (773), с. 6];

6) пожежне управління, напр.: *«Жалобний мітинг, хвилина мовчання, удари в дзвін нью-йоркського пожежного управління, яке втратило при гасінні ВТЦ понад триста своїх пожежників»* [2, №10 (385), с. 6];

7) детективне агентство, напр.: *«Проте ні висновки американського детективного агентства «Кролл», ні результати Міжнародного інституту преси у Відні так і не закарбувалися в пам'яті спостерігачів розвитку подій скількись однозначними та явними доказами автентичності (не автентичності) записів майора»* [2, №5 (380), с. 2];

8) адвокатська контора, напр.: *«У 2003 році за справу взялася адвокатська контора **Rozenthal and Gibbons**»* [2, №47 (472), с. 5];

9) метрополітен, напр.: *«Я вбачаю у цьому ставленні майже расистську погорду багатшої «білої» Європи до біднішої «чорної» і на якусь мить*

історичного часу навіть розумію лють чорношкірого підлітка, що, заходячи до нью-йоркської підземки, кричав в обличчя зустрічним пасажиром, зокрема й мені: «I hate whites!» («Ненавиджу білих!»)» [2, №46 (471), с. 17].

Кожна з трьох виділених нами груп має різний ступінь репрезентації. Найбільш частотними є назви закладів освіти й науки, які складають 87 % від загальної кількості прикладів. Ці установи відіграють важливу роль у житті суспільства, адже їхня головна функція – це соціалізація людини та її підготовка до функціонування в соціумі.

Медичні заклади покликані забезпечити повноцінне та тривале людське життя. Якість медичних послуг загалом залежить від соціального, економічного та наукового розвитку суспільства. Приклади, в яких вжито назви медичних установ, складають усього 4 % від загальної кількості. Третя група – це заклади, які забезпечують нормальний рівень життя та комфортне існування людини. Їх назви представлені в 16 % зібраних фрагментів.

Висновки дослідження та перспективи подальших наукових розвідок. Підсумовуючи, зазначимо, що концепт *АМЕРИКА* широко представлений у газетному дискурсі. Фреймовий аналіз дає можливість впорядкувати зібраний матеріал і описати у вигляді чіткої структурованої форми. Наші наукові пошуки й надалі будуть спрямовані на глибше дослідження концепту *АМЕРИКА*, представленого в українській публіцистиці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гусельникова О.В. Возможности фреймового анализа / О. В. Гусельникова // Мир науки, культуры, образования. – 2009. – № 5. – С. 29–32.

2. Дзеркало тижня. – 2002, 2003, 2004, 2005, 2009. – №№5 (380), 10 (385), 20 (395), 4 (429), 9 (434), 10 (435), 16 (441), 23 (448), 28 (453), 29 (454), 31 (456), 38 (463), 39 (464), 40 (465), 46 (471), 47 (472), 24 (499), 25 (500), 32 (507), 2 (530), 45 (773), 3 (783), 10 (790).

3. Кравченко В.Л. Семантичні та лінгвопрагматичні характеристики концепту ЄВРОПА в сучасному англomовному політичному дискурсі: автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.04 / Вікторія Леонідівна Кравченко ; Київський національний лінгвістичний ун-т. – К., 2007. – 20 с.

4. Мацьків П. Дослідні парадигми концептуального аналізу / П. Мацьків // Мовознавчі студії. Випуск 2 : Фразеологізм і слово у тексті і словнику (За матеріалами Всеукраїнської наукової конференції на пошану 75-річчя від дня народження професора Мар'яна Демського) / Упорядники : К. Іваночко, О. Кушлик, П. Мацьків, М. Стецик, М. Яким, Я. Яремко, Л. Баранська. – Дрогобич : Просвіт, 2010. – С. 265–275.

5. Минский М. Фреймы для представления знаний / М. Минский. – М : Энергия, 1979. – 152 с.

6. Мудраченко Т. Метафорическая интерпретация референтного отношения УКРАИНА и ЕВРОПЕЙСКИЙ СОЮЗ (на материале современного англоязычного газетного дискурса) [Электронный режим] / Т. Мудраченко // Режим доступа : <http://vestnik.kuzspa.ru/articles/107/>

7. Мудраченко Т.Б. Актуалізація концепту УКРАЇНА в сучасному англomовному газетному дискурсі : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Мудраченко Тетяна Борисівна ; Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Х., 2013. – 20 с.

8. Панкратова С.А. Когнитивно-семантические аспекты метафорического моделирования [Электронный режим] / С.А. Панкратова // Режим доступа : <http://cyberleninka.ru/article/n/kognitivno-semanticheskie-aspekty-metaforicheskogo-modelirovaniya>

9. Пименова М.В. Концептуальные исследования. Введение : учеб. пособие / М.В. Пименова, О.Н. Кондратьева. – М. : Флинта : Наука, 2011. – 176 с.

10. Полюжин М.М. Функціональний і когнітивний аспекти англійського словотворення : Монографія / М. М. Полюжин. – Ужгород : Закарпаття, 1999. – 240 с.

11. Прихода Я.В. Концепт Європа в українській публіцистиці : когнітивно-лінгвістичні аспекти: автореф. дис... канд. філол. наук: 10.01.08 / Я.В. Прихода ; Львів. нац. ун-т ім. І.Франка. – Л., 2005. – 16 с.

12. Чабан Н.А. Образ СУВЕРЕННОЇ УКРАЇНИ у вербальному втіленні (на матеріалі публікацій газети «The New York Times») : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Черкаський державний ун-т ім. Б. Хмельницького. – Черкаси, 1997. – 20 с.

Химинец Мирослава. Языковая репрезентация социальной сферы как фрагмент концепта АМЕРИКА.

В статье представлен обзор достижений когнитивной лингвистики, которая развивается в русле когнитивной науки. Предпосылкой возникновения последней стали мнения психологов о том, что в бессознательное можно заглянуть через речь и чувства. Современная когнитивная лингвистика посредством языка пытается проникнуть в сознание человека и исследовать процессы когниции. Одним из центральных терминов этой науки является концепт, сложность и многомерность которого обусловила появление различных подходов к его изучению.

В статье также приводятся мнения авторитетных ученых о фрейме, который является ключевым понятием фреймового анализа, его строения и наполнении. Делается попытка собранный фактический материал представить в виде четкой структуры – фрейма.

В научной разработке исследуется такой фрагмент концепта АМЕРИКА, как социальная сфера, и его репрезентация в газете «Дзеркало тижня». Данный субфрейм представлен названиями учреждений социальной инфраструктуры, имеющих разную степень употребления. Также определяется перспектива дальнейших научных поисков.

Ключевые слова: когнитивная лингвистика, концепт, фреймовый анализ, фрейм, субфрейм.

Khymynets Myroslava. Language Representation of the Social Sphere as a Fragment of the Concept AMERICA.

The article reviews the results of cognitive linguistic researches that are conducted in the framework of cognitive science. The prerequisites for the emergence of the latter were the views of psychologists who claimed that we can look inside the unconscious via speech and feelings. Modern cognitive linguistics tries to penetrate into the person's conscience via language and investigate the cognition processes. One of the central terms of this science is the concept whose complexity and versatility gave rise to numerous approaches to its study.

The article also contains considerations of renowned scientists on the frame which is one of the key notions of frame analysis, its structure and content. The author attempts to present the collected material in the form of a clear structure – a frame.

This research studies the social sphere fragment of the concept AMERICA and its representation in the newspaper “Mirror of the week”. This subframe is represented by the names of social infrastructure institutions with different frequency of usage. The author also outlines the prospects of further scientific investigations.

Key words: *cognitive linguistics, concept, frame analysis, frame, subframe.*